

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОСУДОВИХ ПОКАЗАНЬ, ОТРИМАНИХ У ПОРЯДКУ Ч. 11 СТ. 615 КПК УКРАЇНИ, ТА ПРАКТИКА КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

ENSURING THE ADMISSIBILITY OF PRE-TRIAL TESTIMONY OBTAINED IN ACCORDANCE WITH PART 11 OF ART. 615 OF THE CPC OF UKRAINE AND THE PRACTICE OF THE CRIMINAL COURT OF CASSATION

Зінковський І.П., д.філос. за спеціальністю 081 «право»,
адвокат

У статті розглянуто проблему тлумачення ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, згідно якої є можливим використання в суді показань потерпілого, свідка, підозрюваного, які давались на допиті з забезпеченням відеофіксування, а при допиті підозрюваного – за участі захисника. Автором виокремлено специфіку практики Касаційного кримінального суду щодо застосування ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України.

Аналіз практики Касаційного кримінального суду дозволив ідентифікувати проблеми застосування ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України:

– визнанні можливості використання у порядку ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України судових показань, які давались у цьому провадженні в іншому судовому розгляді іншому складу суду;

– визнанні можливості використання показань, отриманих до введення до Кримінального процесуального кодексу України ч. 11 ст. 615.

Утім, хоча прямих норм стосовно стадійності отримання показань ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України не містить, телеологічне її тлумачення та тлумачення ст. 95 Кримінального процесуального кодексу України свідчить про те, що вона не поширюється на судові показання. У ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України згадується підозрюваний, статус якого характерний, хоча і не виключно, для досудового провадження. Ця стаття регламентує використання саме досудових показань, наданих дізнавачу, слідчому, прокурору.

Використання показань, отриманих до набуття чинності ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, у порядку цієї статті є неправильним, адже умовою є «у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану». Через загрози для життя людей в умовах міжнародного збройного конфлікту є потреба їх оперативного допиту за застосування доступних технічних засобів відеофіксації, тим самим забезпечуючи можливість використання зафіксованих показань у суді.

Ключові слова: доказування, досудове розслідування, показання, допит, воєнний стан, відеофіксування, судова практика, безпосередність дослідження показань.

The article examines the issue of interpretation of Part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, according to which it is possible to use in court the testimony of a victim, witness, suspect given during interrogation with video recording, and during interrogation of a suspect – with the participation of a defence counsel. The author highlights the specifics of the practice of the Criminal Court of Cassation regarding the application of Part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The analysis of the practice of the Criminal Court of Cassation allowed the author to identify the problems of application of Part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine:

– recognition of the possibility of using in accordance with Part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine the testimony given in this proceeding in another court proceeding by another judges;

– recognition of the possibility of using testimony obtained before the introduction of part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

However, although Part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine does not contain direct rules on the stages of obtaining testimony, its teleological interpretation and interpretation of Article 95 of the Criminal Procedure Code of Ukraine indicate that it does not apply to court testimony. Part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine mentions a suspect whose status is typical, though not exclusive, for pre-trial proceedings. This article regulates the use of pre-trial testimony provided to the investigator, investigator, and prosecutor.

The use of testimony obtained before the entry into force of Part 11 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in accordance with this Article is incorrect, as the condition is 'in criminal proceedings conducted under martial law'. Due to the threats to human life in the context of international armed conflict, there is a need to interrogate people promptly with the use of available technical means of video recording, thereby ensuring the possibility of using the recorded testimony in court.

Key words: evidence, pre-trial investigation, testimony, interrogation, martial law, video recording, case law, direct examination of testimony.

Постановка проблеми. У чинній редакції ч. 4 ст. 95 КПК України (редакція Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04.2022) передбачено два винятки з засади безпосередності дослідження показань, речей та документів у частині показань: 1) можливість суду обґрунтовувати свої висновки показаннями, отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України; 2) можливість суду обґрунтовувати судові рішення та посилалися на показання, надані слідчому, прокурору у порядку ч. 11 ст. 615 КПК України. Натепер чинною є редакція ч. 11 ст. 615 КПК України, згідно якої є можливим використання в суді показань потерпілого, свідка, підозрюваного, які давались на допиті з забезпеченням відеофіксування, а при допиті підозрюваного – також за участі захисника. Це нормативний виняток

з засади кримінального провадження – безпосередність дослідження показань, речей та документів, який існує попри правило ч. 2 ст. 87 КПК України: суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, порушення права на перехресний допит. Частина 11 ст. 615 КПК України стаття застосовується судами на практиці, і дані, які містяться у показаннях, використовуються для обґрунтування судових рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У доктрині та на практиці дискутуються проблеми формулювань ч. 11 ст. 615 КПК України у дослідженнях І.В. Гловко [1–3], В.А. Завтура [3–6], К.І. Кольчинської [7], О.О. Кравчука [8], І.О. Крицької [9], Т.О. Лоскутова [10], М.О. Яскорського [11] та ін. Зокрема, вже зазначалося, що недоречним є формулювання «крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 цього Кодексу», оскільки суд

посилається не на порядок отримання показань, а на показання [12, с. 514]. Грунтовно розкритиковане формулювання щодо «можливості» використання, зважаючи на те, що немає уточнення чи вимоги про те, що в суду були наявні об'єктивні причини неможливості безпосереднього отримання показань від осіб під час судового розгляду [9, с. 108]; немає ніякої оцінки достатності причин неявки, і ба більше, не йдеться про те, що має бути констатована неможливість явки (наприклад, через смерть або психічну хворобу особи, її зникнення, неможливість отримання міжнародної правової допомоги тощо) [3, с. 576–577]. Виокремлено інші недоліки, зокрема, відсутність унормування можливих випадків та обов'язкових умов використання показань, наданих свідком, потерпілим та підозрюваним у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану [11, с. 664]. Розглядалося і співвідношення цієї норми з практикою ЄСПЛ [3, с. 575–577].

Утім, у цих працях практично не приділено уваги практиці ККС ВС з питань допиту у порядку ч. 11 ст. 615 КПК України (виключенням є праця М.О. Яскорського [11]).

Отже, **метою цієї статті** є виокремлення специфіки практики ККС ВС щодо застосування ч. 11 ст. 615 КПК України.

Виклад основного матеріалу. В силу специфіки різних стадій судового провадження дослідження показань у порядку ч. 11 ст. 615 КПК України здійснюється судами першої та апеляційної інстанцій. Утім, є певна практика ККС ВС з питання застосування цих норм, хоча поки ні ОП ККС ВС, ні ВП ВС висновки по ним не сформулювали. Аналіз практики ККС дозволяє виокремити частину питань, які виникають при застосуванні ч. 11 ст. 615 КПК України.

У одному з кримінальних проваджень захисник стверджував про те, що протоколи допитів свідків та слідчих експериментів складені без відеофіксації, тобто з порушенням приписів ч. 11 ст. 615 КПК України. В силу того, що свідки ОСОБА_8, ОСОБА_12, ОСОБА_9 були допитані судом безпосередньо в судовому засіданні під час розгляду кримінального провадження, то посилання захисника на приписи ч. 11 ст. 615 КПК України були безпідставними [13]. Дійсно, незрозуміло, яке відношення може мати ч. 11 ст. 615 КПК України, до допитів у суді. Адже, згідно ч. 4 ст. 107 КПК України, фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді під час судового провадження є обов'язковим, і це стосується і судових допитів. Частиною 11 ст. 615 КПК України питання фіксування судового провадження не регламентуються.

ККС ВС очікувано підтвердив, що ч. 11 ст. 165 КПК України не поширюється на слідчий експеримент [13]. Це доволі детально обґрунтовано у доктрині, зважаючи на те, що показання в ході слідчого експерименту не отримуються [6, с. 83], і саме такою є позиція Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду [14].

У іншому кримінальному провадженні захисник вказував про відтворення технічного запису із показаннями свідка в порушення їх безпосередності дослідження судом. ККС ВС зазначив: як вбачається з матеріалів провадження суд першої інстанції встановив, що свідок ОСОБА_12 не може з'явитись до суду у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні й послуговуючись приписами ч. 11 ст. 615 КПК, виконавши усі вимоги цієї статті, обґрунтовано використав показання цього свідка у рішенні. Верховний Суд не вбачає підстав визнати наведене у вирокі суду таким, що не відповідає вимогам КПК [15].

У цьому випадку прикметно те, що суд першої інстанції, як видно з вироку, визнав допустимими показання за доволі специфічних обставин. Адже в порядку ч. 11 ст. 615 КПК України за клопотанням прокурора судом відтворено технічний запис допиту свідка ОСОБА_17, оскільки судом встановлено, що свідок ОСОБА_17 не може з'явитись до суду у зв'язку з введенням воєнного стану, при цьому суд враховує, що свідка було допитано

в ході розгляду кримінального провадження колегією суддів Ленінського районного суду міста Запоріжжя, при цьому було встановлено особу свідка, приведено її до присяги, попереджено про кримінальну відповідальність та сторони провадження мали можливість проведення прямого та перехресного допиту, а у зв'язку з введенням воєнного стану в державі безпосередній допит свідка ОСОБА_17 неможливий [16]. Утім, ця аргументація викликає деякі питання.

Якщо свідка було допитано цим же складом суду, то покликання на ч. 11 ст. 615 КПК України недоречне. Якщо ж мова йшла про допит у судовому розгляді, який мав місце до скасування вироку у апеляційному провадженні та призначення нового розгляду (а саме так і було у цьому кримінальному провадженні), то виникають певні рефлексії стосовно такого вирішення питання. Вони пов'язані з двома аспектами: по-перше, можливістю взагалі посилатись на ч. 11 ст. 615 КПК України при використанні судових показань; по-друге, з тим, що показання були отримані до 07 липня 2021 року, оскільки саме така дата «першого» вироку [17].

Схожа ситуація мала місце ще в одному кримінальному провадженні. Як слідує з постанови ККС ВС, прокурор заявив клопотання про дослідження технічного запису судового засідання на якому міститься допит свідків ОСОБА_9 та ОСОБА_10 обґрунтовуючи це тим, що останні проживають та працюють за кордоном, а тому вийти на відеозв'язок або з'явитися у судові засідання не мають можливості. Суд вказане клопотання задовольнив та 02.02.2023 у судовому засіданні дослідив технічний запис показань вказаних свідків, які були надані під час минулого судового розгляду. ККС ВС визнав, що показання, які особа надавала під час першого розгляду кримінального провадження в суді першої інстанції перед іншим складом суду, не можуть вважатися недопустимими доказами лише на тій підставі, що неможливо було забезпечити явку такої особи під час нового судового розгляду. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», було введено на території України воєнний стан, який на даний час продовжено. Відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України, яка регулює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Враховуючи викладене, на думку колеґії суддів, за обставин цього кримінального провадження, дослідження показань свідків ОСОБА_9 та ОСОБА_10, які вони давали під час першого судового розгляду іншому складу суду, забезпечило сторонам достатні процесуальні гарантії, здатні компенсувати неможливість їх допиту під час нового судового розгляду, а тому визнання цих показань допустимими доказами не порушувало права засудженого на справедливий судовий розгляд [18].

Така позиція судів зазнала ґрунтовної критики у доктрині. Йдеться про такі зауваги: кримінальне провадження було розпочато ще задовго до введення режиму воєнного стану (28.12.2020 року); показання свідків ОСОБА_9 та ОСОБА_10 були надані у судовому засіданні під час судового розгляду 18.05.2020 року, тобто як до введення режиму воєнного стану, так і до допущення ст. 615 КПК частиною одинадцятю; положення ч. 11 ст. 615 КПК застосовуються до показань, що були надані свідком, потерпілим або підозрюваним саме на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану [11, с. 664].

Наведемо деякі аргументи щодо обох цих аспектів. Стосовно судових показань, то є певні сумніви стосовно

того, що ч. 11 ст. 615 КПК України на них поширюється. Адже у ч. 11 ст. 615 КПК України згадується підозрюваний, статус якого характерний, хоча і не виключно, для досудового провадження. Тому можна зробити логічне припущення, що ця стаття регламентує використання саме досудових показань, наданих дізнавачу, слідчому, прокурору. На це вказує і О.О. Кравчук: очевидно, що конструюючи цю норму, законодавець мав на увазі допит свідка, потерпілого, підозрюваного під час досудового розслідування. Однак слова «досудове розслідування» у відповідній нормі не згадуються. Дійсний намір законодавця може бути з'ясований шляхом тлумачення згаданої норми в комплексі з нормою нової редакції ч. 4 ст. 95 КПК. В ній передбачено, що суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 цього Кодексу [8].

Що ж стосується часу отримання показань, то важливо, що умовою ч. 11 ст. 615 КПК України є «у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану». На момент саме отримання показань воєнного стану у державі – не було, а на момент використання – був. У доктрині це питання вже поставлено і висловлено різні думки. В.А. Завтур пише, що загалом норми ч. 11 ст. 615 КПК відкривають можливість для такого застосування, за умови, що такий допит був зафіксований доступними засобами відеофіксації [6, с. 82]. О.О. Кравчук зазначає, що зміст наведеної норми ч. 4 ст. 95 КПК, що відсилає до ст. 615, вказує на те, що йдеться саме про показання, одержані слідчим, прокурором під час воєнного стану. Однак остаточну відповідь на це питання покаже судова практика [8]. Цю ж думку висловлює М.О. Яскорський: положення ч. 11 ст. 615 КПК застосовуються до показань, що були надані свідком, потерпілим або підозрюваним саме на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану [11, с. 664].

Буквальне та телеологічне тлумачення свідчать про те, що більш виваженою є друга позиція. Це обумовлено тим, що саме у період воєнного стану є пряма і безпосередня загроза життю людей, яка може унеможливити їх явку до суду через загибель, виїзд до інших країн, неможливість встановлення місцезнаходження, страх давати показання у суді тощо. Саме тому і є потреба їх оперативного допиту під відеозапис, тим самим забезпечуючи можливість використання у суді їх показань. Якщо буквально тлумачити ч. 11 ст. 615 КПК України, то у разі, якщо б передбачалася можливість використання будь-яких за датою показань, зафіксованих на відео, то мало б бути вжито таке формулювання: «Показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, можуть бути використані у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації» (*курсив мій* – І.З.)

Утім, сильним аргументом проти такої позиції є той, що згідно ч. 1 ст. 5 КПК України, процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. А на момент застосування ч. 11 ст. 615 КПК України у суді ця норма вже була чинною. Більше того, відеофіксування процесуальної дії не є новелою і застосовувалося і до введення воєнного стану. Разом з тим, формулювання «Показання, отримані ... у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану», вказує на прив'язку до воєнного стану саме моменту отримання показань, а не моменту використання у суді та визнання їх допустимими судом.

Слід звернути увагу на те, що, навіть якщо не обговорювати законність використання судових показань за

ч. 11 ст. 615 КПК України, важливо, що суд вказав причини неявки свідка, адже це не завжди характерно для судових рішень.

У доктрині висловлено рекомендації щодо оцінки неможливості судового допиту, хоча таких положень у ч. 11 ст. 615 КПК України – немає. Т.О. Лоскутов пише, що рішення про визнання досудових показань доказами судом не може прийматися формально лише з огляду на введення режиму воєнного стану на всій території держави. Суд має оцінювати конкретні обставини здійснення судового провадження, активність проведення бойових дій на певній території, рівень небезпеки для учасників кримінального провадження тощо. Лише за такого змістовного підходу суд повинен визначати «неможливість» отримання показань у ході судового розгляду та можливість використання у доказуванні показань, що одержані на стадії досудового розслідування [10, с. 318]. О.О. Кравчук вважає, що допит свідка, потерпілого слідчим, прокурором, найчастіше, проводиться за відсутності сторони захисту (зокрема, й до повідомлення про підозру). Тому суду необхідно вживати заходів щодо забезпечення права на перехресний допит. Лише в крайньому випадку – за неможливості явки свідка, потерпілого (наприклад, унаслідок смерті), можна використовувати досудові показання [8]. Як зазначає І.О. Крицька, порядок, закріплений у ч. 11 ст. 615 КПК, має застосовуватися саме як виняток, а не як загальне правило. А сторона обвинувачення має вжити всіх можливих необхідних засобів, щоб забезпечити присутність особи під час судового розгляду, принаймні дистанційну, з використанням засобів відеоконференції (якщо це можливо у відповідних обставинах) [9, с. 109]. На думку М.В. Тишина, формулювання «можуть бути використані як докази в суді» вказують, як видається, все ж на дискрецію суду, і це треба враховувати, обираючи процедуру, щоб не трапилось так, що суд не врахує ці показання, а допит у порядку ст. 225 КПК України не проводиться [19, с. 90].

Слід визнати, що саме такий підхід відповідає практиці ЄСПЛ. Йдеться про трискладовий тест, який сформульований у рішенні «Аль-Хавая і Тахері проти Сполученого Королівства», та підходи, узагальнені у рішеннях «Сетон проти Сполученого Королівства», «Дімович проти Сербії», «Т.К. проти Литви», елементом якого є: Суд спочатку повинен вивчити попереднє питання про те, чи існувала вагома причина для допустимості доказів відсутнього свідка, приймаючи до уваги, що свідки повинні, як правило, давати свідчення під час судового розгляду, і що слід докладати всіх розумних зусиль, аби забезпечити їх присутність [20, с. 94–95]. Отже, саме такий підхід мають використовувати національні суди, попри доволі невизначене формулювання ч. 11 ст. 615 КПК України. Про це свідчить і формулювання «показання ... можуть бути використані», тобто як такого обов'язку для суду не встановлено, що свідчить про судовий розсуд у вирішенні цього питання.

Висновки. Аналіз практики ККС ВС дозволяє ідентифікувати проблеми застосування ч. 11 ст. 615 КПК України, які полягають у:

– визнанні можливості використання у порядку ч. 11 ст. 615 КПК України судових показань, які давались у цьому провадженні в іншому судовому розгляді іншому складу суду;

– визнанні можливості використання показань, отриманих до введення до КПК України ч. 11 ст. 615 КПК України.

Утім, хоча прямих норм стосовно стадійності отримання показань ч. 11 ст. 615 КПК України не містить, телеологічне її тлумачення та тлумачення ст. 95 КПК України свідчить про те, що вона не поширюється на судові показання. У ч. 11 ст. 615 КПК України згадується підозрюваний, статус якого характерний, хоча і не виключно, для

досудового провадження. Ця стаття регламентує використання саме досудових показань, наданих дізнавачу, слідчому, прокурору.

Використання показань, отриманих до набуття чинності ч. 11 ст. 615 КПК України, у порядку цієї статті є неправильним, адже умовою ч. 11 ст. 615 КПК України є «у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану». Через загрози для життя людей в умовах міжнародного збройного конфлікту є потреба їх оперативного допиту за застосування доступних тех-

нічних засобів відеофіксації, тим самим забезпечуючи можливість використання зафіксованих показань у суді. Протилежне тлумачення було б логічним за такого формулювання: «Показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, можуть бути використані у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації».

ЛІТЕРАТУРА

1. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 30 грудня 2022 р.): електронне видання / Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Видання 4. Дніпро; Львів; Одеса; Харків : ХНУВС, ДДУВС, 2023. 82 с.
2. Гловюк Ірина. Як можна запобігти врахуванню судом на підставі ч.11 ст. 615 КПК показань обвинуваченого? URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/gloviuk-iryna/articles/iak-mozna-zapobigti-vrakhuvanniu-sudom-na-pidstavici-11-st-615-kpk-pokazat-obvinuvacеного-vidpovidaje-iryna-gloviuk>
3. Hloviuk Iryna, Zavtur Victor. Кримінальне провадження в Україні в режимі воєнного стану. The Challenges and Opportunities in Law. Ukrainian Case under the Conditions of War. Monograph, edited by Tomas Davulis, Ligita Gasparėnienė. Kraków 2023. P. 517-633. <https://doi.org/10.12797/9788381388887.06>
4. Завтур В.А. Деякі питання реалізації права на справедливий суд у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 429-433.
5. Завтур В.А. Допити в порядку ч.11 ст. 615 КПК України та депонування показань: питання кореляції правових процедур. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 жовтня 2022 року) / упр. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 147-152.
6. Завтур В.А. Використання показань, отриманих в порядку ч.11 ст. 615 КПК України у кримінальному процесуальному доказуванні: окремі проблеми правозастосування. *Актуальні питання кримінального провадження у сучасних умовах*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 31 травня 2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 81-84.
7. Кольчинська К. Використання судом як доказу відеозапису показань, зібраних під час воєнного стану: які права особи можуть бути порушені? URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/vikoristannya-sudom-yak-dokazu-videozapisu-pokazan-zibranih-pid-chas-voennogo-stanu-yaki-prava-osobi-mozhut-buti-porusheni/>
8. Кравчук О. Обшук без понятьх та інші зміни кримінального процесу. URL: <https://first.vaks.gov.ua/publications/obshuk-bez-ponyatykh-ta-inshi-zminy-kriminalnoho-protsesu/>
9. Крицька І.О. Деякі особливості використання результатів допиту в умовах воєнного стану. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19599/1/Krycka_A107-110.pdf
10. Лоскутов Т.О. Правова регламентація допиту в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія право. Випуск 71. С. 315-320. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.53>
11. Яскорський М.О. Проблеми реалізації права на захист у контексті використання показань свідка, потерпілого, підозрюваного як доказів у суді у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №4. С. 661-665. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/158>
12. Зінковський І.П. Трансформація отримання вербальної інформації від особи у кримінальному провадженні під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 513–518. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.89>
13. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117884068>
14. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91702552>
15. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123434046>
16. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113505922>
17. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98183705>
18. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074378>
19. Тішин М. В. Безпечення прокурором допустимості фактичних даних, зібраних за результатами проведення слідчих (розшукових) дій. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2024. 220 с.
20. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). Оновлено 31 грудня 2019 року. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_6_criminal_ukr